สรุปบทเรียนการพัฒนาความรู้
หลักสูตร การคิดเชิงวิพากษ์และการจัดการปัญหา
OCSC Learning Portal ศูนย์การเรียนรู้ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบบูรณาการ
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.)

****

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นางสาวณัฐพร ประคองเก็บ **ตำแหน่ง** นักวิทยาศาสตร์ชำนาญการพิเศษ

สังกัด กลุ่มวิจัยแร่และจุลสัณฐานดิน สำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน

วันที่อบรม เมษายน ถึง กันยายน 2566

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1. ผู้เรียนสามารถอธิบายแนวคิดพื้นฐานของการคิดเชิงวิพากษ์ได้
2. ผู้เรียนสามารถอธิบายความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ได้
3. ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ได้
4. ผู้เรียนสามารถอธิบายแนวคิดพื้นฐานของการจัดการปัญหาได้
5. ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาทักษะการจัดการปัญหาได้

สรุปบทเรียน

การคิดเชิงวิพากษ์ มีคำเรียกอื่น เช่น การคิดวิพากษ์ การคิดอย่างมีวิจารณญาน และการคิดวิพากษ์วิจารณ์ การคิดเชิงวิพากษ์ หมายถึง การตอบสนองต่อสิ่งเร้าของมนุษย์โดยใช้กระบวนการทางสมองในการคิด วิเคราะห์แยกแยะ องค์ประกอบ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายต่างๆ เช่น การเลือก การแก้ปัญหา หรือโน้มน้าว องค์ประกอบของการคิดเชิงวิพากษ์ ได้แก่ 1. การคิดอย่างรอบคอบและมีเป้าหมาย 2. การใช้เหตุผลหรือตรรกะ 3. การตัดสินใจเกี่ยวกับความเชื่อ และ 4. การประยุกต์ใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้น

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อคำว่า การคิดเชิงวิพากษ์ ได้แก่ 1. การคิดเชิงวิพากษ์มีความหมายเดียวและให้ความรู้สึกในแง่ลบ 2. การคิดเชิงวิพากษ์เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ 3. การคิดเชิงวิพากษ์ไม่เกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์ 4. การคิดเชิงวิพากษ์เกิดขึ้นตลอดในชีวิตและทุกเรื่องที่เข้ามา และ 5. การคิดเชิงวิพากษ์เป็นความคิดเพื่อหาคำตอบที่ถูกต้องและมีการตัดสินทุกครั้ง

ความสำคัญของการคิดเชิงวิพากษ์ ได้แก่ 1. ลด จุดอ่อน การคิดตามธรรมชาติของมนุษย์ 2. สืบค้นความจริง ไม่เร่งด่วนเชื่อ 3. เพิ่มการสังเกตความแตกต่างท่ามกลางความเหมือน 4. เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ถูกหลอกง่าย 5. ช่วยให้ตัดสินตามข้อเท็จจริง ลดการใช้อารมณ์และความรู้สึก 6. ทำให้เกิดความร่วมมือ และ 7. จุดเริ่มต้นของความคิดสร้างสรรค์

ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ ได้แก่ 1. กระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ 2. การตั้งคำถามสู่กระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ 3. คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดเชิงวิพากษ์ และ 4. ทักษะที่ใช้ในการคิดเชิงวิพากษ์

ความสามารถ (Ability) หมายถึง การทำได้ ทักษะ (Skill) หมายถึง ความสามารถที่ผ่านการฝึกฝน สมรรถนะ (Competency) หมายถึง ส่วนร่วม (Intersect) ระหว่างการนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ (**ภาพที่ 1**) ต้องมีการประเมินสมรรถนะ ผลการประเมินที่ได้ต้องแสดงผลเป็นระดับ เช่น ระดับสูง ระดับกลาง และระดับต่ำ เป็นต้น เมื่อเจอสิ่งเร้าถ้าเข้ามากระทบแล้วตรงกับสิ่งที่คาดหวังไว้ เราก็คับข้องใจ ปัญหา ไม่ตรงกับสมมุติฐาน เราก็จะท้อแท้ เราจะเกิดกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น เราต้องขยายขั้นตอนการคิด ขยายขั้นตอนการคิด ประกอบด้วย 1. เผชิญเหตุการณ์ 2. เกิดคำถาม ตั้งคำถาม 3. ประเมินสถานการณ์ และ 4. แสดงออก/แก้ไขปัญหานั้น

ภาพที่ 1 สมรรถนะ (Competency)

กระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ ประกอบด้วย 1. การตั้งคำถาม 2. รวบรวมข้อมูล 3. ใช้ข้อมูลด้วยเหตุผลและเชิงตรรกะ 4. พิจารณา และ 5. พิจารณามุมมองอื่น

คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดเชิงวิพากษ์ ประกอบด้วย 1. ชอบตั้งคำถาม แต่ต้องระมัดระวังในการถาม และห้ามถามเยอะเกินไปจนน่ารำคาญ 2. หลีกเลี่ยงการด่วนสรุป ให้ชะลอคิด และคิดอย่างรอบคอบ 3. อยากรู้อยากเห็น ค้นหาข้อมูล เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจหรือการเลือกที่ถูกต้อง 4. ใจกว้าง ยอมรับฟังความเห็นของคนอื่น ยอมรับข้อมูลใหม่ เปิดรับความคิดเห็นของคนอื่น ตัดสินใจบนความคิดเห็นที่หลากหลาย 5. มั่นใจและไวต่อความรู้สึก มีการชะลอคิดมาแล้ว ไม่ใช่การอวดดี เมื่อมีเหตุผล ทำให้พูดแล้วน่าเชื่อถือ และมีน้ำหนัก และ 6. จับความรู้สึกของคนตรงหน้าได้อย่างดี

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ คือ ใช้เหตุผล ไม่ใช้อารมณ์และความรู้สึก

การตีความ (Interpretation) คือ ทำความเข้าใจข้อมูล การตีความสามส่วน จัดหมวดหมู่ข้อมูล แปลความหมาย ทำความหมายของข้อมูลให้ชัดเจนขึ้น

การวิเคราะห์ (Analysis) คือ การแยกแยะ พิจารณาข้อมูล การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความคิดที่มีต่อข้อมูลนั้น การวิเคราะห์เพื่อที่จะระบุข้อโต้แย้งของข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อโต้แย้งที่มีต่อข้อมูล

การประเมินผล (Evaluation) คือ การประเมินผลตามข้อมูล ตามข้ออ้างที่มีคนกล่าวถึง ตามข้อโต้แย้งที่มีผู้ส่งสารมา หรือประเมินจากทางเลือกที่มี

การสรุปอ้างอิง (Inference) คือ สรุปตัวหลักฐานหรือข้อมูลที่เข้ามา ต่างจากการอ้าง โดยการสรุปอ้างอิงจะต้องมีผล (ข้ออ้าง) และมีที่มาของข้ออ้าง (มีเหตุ)

การอธิบาย (Explanation) คือ การเล่าเรื่อง อธิบาย บรรยาย พรรณนา บนหลักเหตุผล มีข้อมูลสนับสนุน มีความสัมพันธ์

การควบคุมตนเอง (Self-regulation) คือ ควบคุมกระบวนการคิดของตนเองอย่างต่อเนื่อง กระบวนการทำงานทางการคิดมี 2 ส่วน ได้แก่ 1. กระบวนการผสมผสานความรู้ (Cognitive operations) ผสานข้อมูล สร้างอะไรใหม่ กระบวนการทางสติปัญญา ผสานความรู้ และ 2. กระบวนการจัดการและการควบคุมความคิด (Metacognitive) มีกระบวนการจัดการความคิดของตนเอง ต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ก่อให้เกิดความคิด ขจัดอารมณ์และจิตใจออกไป ทำให้คิดได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามหลักเหตุผล

ข้อเท็จจริงเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยตรง หรือเป็นข้อมูลจากการสังเกต หรือผ่านเครื่องมือที่ได้รับการยอมรับเป็นมาตรฐานหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ

ข้ออ้าง (Premise) คือ คำกล่าวอ้าง ข้อเท็จจริง ข้อสรุป ข้อสันนิษฐาน คำอ้างที่ได้มาจากข้อมูลที่มีอยู่ เป็นจริงหรือไม่จริงก็ได้ มักจะใช้สำหรับการกล่าวอ้างข้อมูล สนับสนุนการกระทำของคนนั้น คำอ้างเพื่อที่จะได้กระทำการบางอย่าง

คำกล่าวอ้าง/คำอ้าง (Claim) จะมีเหตุผล หรือไม่มีเหตุผลประกอบก็ได้ ใช้ในการชักชวน จูงใจ ชวนเชื่อในประเด็นต่างๆ ทำให้ผู้รับสารดำเนินงานตามที่ผู้กล่าวอ้างต้องการ เหตุผลน่าเชื่อถือ และไม่น่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับว่าเหตุหรือข้อมูลนั้น มีความเท็จจริงมากน้อยแค่ไหน เมื่อคำกล่าวอ้าง ชักจูงให้เราเชื่อ และทำตาม เราต้องชะลอคิดว่าเป็นจริงหรือไม่ จึงค่อยตัดสินใจดำเนินการอย่างรอบคอบ

ความคิดเห็น คือ สิ่งที่พูดลอยๆ ใช้ความรู้สึก ไม่ต้องมีเหตุผล ออกมาจากใจ เช่น การชอบ กลัว ไม่ชอบ

การประเมินคำกล่าวอ้างที่ไม่มีเหตุผลสนับสนุน แหล่งที่มาของคำกล่าวอ้าง ประเมินเหตุผลสนับสนุนข้อกล่าวอ้าง เหตุผลเป็นไปตามที่สังเกตเห็นจริงหรือไม่ ถ้าเห็นคือข้อเท็จจริง (เกิดจากการสังเกตโดยตรง) ได้จริง ข้อมูลเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่ เราเข้าใจข้อมูลตรงกับที่เค้ายกมาสนับสนุนหรือไม่ ตรงกันหรือขัดแย้งกัน เหตุผลน่าเชื่อถือหรือไม่ ความน่าเชื่อถือสำคัญ พิจารณาจากที่มาของแหล่งข้อมูลว่าน่าเชื่อถือหรือไม่

การประเมินการอ้างเหตุผล คือ คำกล่าวอ้างที่มีเหตุผลสนับสนุน หลักการประเมิน 2 ส่วน ได้แก่ 1. การให้เหตุผลแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) “อุปนัย” คือ การให้เหตุผล โดยสังเกตจากแนวโน้มของตัวอย่างยกตัวอย่างมากมายจนเราเชื่อ และ 2. การให้เหตุผลแบบนิรนัย (Deductive Reasoning) “นิรนัย” คือ การหาข้อสรุปจากสาเหตุ โดยใช้หลักเหตุผล เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

การฝึกใช้หลักการวินิจฉัยข้อกล่าวอ้าง 1. พิจารณา/ตั้งคำถามกับคำกล่าวอ้างที่มีการใช้ภาษาขั้นกว่า เช่น ดีที่สุด มากที่สุด หรือ..... ที่สุด 2. คำกล่าวอ้างที่สร้างความน่าเชื่อถือว่าเป็นความจริง ความน่าเชื่อถือกับเกณฑ์ 3. คำกล่าวอ้างที่เป็นแบบสรุปเหมารวม แบ่งแยกวิเคราะห์ 4. คำกล่าวอ้างที่ด่วนสรุปไปในทางที่ล้มเลิก อย่าลืมตั้งคำถามกับคำกล่าวอ้าง 5. คำกล่าวอ้างที่อ้างอำนาจเหนือกว่า อ้างอำนาจเหนือกว่า พิจารณาแหล่งข้อมูล 6. คำกล่าวอ้างที่สรุปจากสาเหตุเดียว 7. คำกล่าวอ้างที่นำเสนอเพียงด้านเดียว อาจเลือกตัดมาเพียงบางส่วน ให้หามุมมองอื่น และ 8. ชะลอความคิด อย่าด่วนสรุป หรือเชื่อทันที ลดการใช้อารมณ์ และจิตใจ

การใช้ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ต่อการจัดการปัญหา คือ การผสมผสานเชิงบูรณาการระหว่างการคิดเชิงวิพากษ์และการจัดการปัญหา โดยต้องกำหนดหรือระบุสิ่งที่เป็นปัญหา ใช้การคิดเชิงวิพากษ์ในการตัดสินปัญหา และสร้างแนวทางเลือกที่หลากหลาย มีการสะท้อนความคิด

วิธีการพัฒนา ทักษะการจัดการปัญหา ได้แก่ 1. ฝึกจากสถานการณ์จำลอง 2. ฝึกทำงานอดิเรก และ 3. แก้ปัญหาด้วยการเล่นเกมส์

ประโยชน์ที่ได้รับต่อตนเอง

1. เข้าใจกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์
2. ทราบแนวทางการพัฒนาทักษะเพื่อจัดการปัญหาได้
3. ใช้ในการคิดเชิงวิพากษ์ต่อการจัดการปัญหาในเบื้องต้นได้

ประโยชน์ที่ได้รับต่อหน่วยงาน

1. การแก้ไขสิ่งต่างๆ ที่ขาดหรือผิดพลาดของหน่วยงาน จัดการกับความเสี่ยง ลดความผิดพลาด
2. ปรับปรุงประสิทธิภาพของหน่วยงาน
3. เพิ่มโอกาสในการค้นคว้า การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ นวัตกรรมการสร้างสิ่งใหม่ของหน่วยงาน